

Les ocupacions d'època romana i medieval de l'Aiguacuit (Terrassa). Excavacions 1989-1990

EULÀLIA BARRASSETAS, ALBERT MARTÍN,
JOSEP M. PALET

Prop de la masia de l'Aiguacuit es trobaren els anys 50-60 diverses restes arqueològiques barrejades amb les terres de conreu. Per aquest motiu, quan la moderna urbanització del polígon «Segle XX» afectà el solar, que queda comprès entre els carrers de Valls, Santa Eulàlia, Galícia i Montanyans, Antoni Moro notificà al Servei d'Arqueologia l'inici de les obres.

Aquest fet motivà que des del 1987 s'hi fessin diverses intervencions arqueològiques, dividint el solar en sectors, que responen a les fases de construcció de les naus.

La darrera d'aquestes intervencions, la que tractem en aquest article, s'inicià el 16 d'octubre de 1989 i s'allargà sense interrupció fins al final de març de 1990.

El jaciment de l'Aiguacuit, enclavat en el corredor del Vallès-Penedès, queda situat en un lloc de pas i en unes terres fèrtils, prop del nucli romà d'Egara, i proper també a altres nuclis rurals (Can Jofresa, Can Bosch de Basea...). Es troba en una petita terrassa lleugerament inclinada vers la riera de Vallparadís, en una elevació que permet dominar la plana més baixa.

La intervenció afectà els últims 1.800 m² que restaven per construir. A tota la zona havia estat retirada la terra de conreu en una intervenció dirigida per E. Sánchez i J.M. Defaus. Bona part de les estructures de la darrera fase romana ja estaven a la vista.

En aquest mateix sector, i abans de la intervenció suara esmentada, es féu una primera excavació que afectà el sector nord-oest. Cal remarcar-ne la troballa d'unes sitges del període calcolític, cosa que permet parlar d'una ocupació anterior amb un llarg hiatus entre aquest període prehistòric i el moment de fundació de la vil·la cap al canvi d'era.

L'excavació ens dona quatre fases d'ocupació romana i una de medieval. Al final de cada fase romana, hi podem veure una forta remodelació de les estructures i l'amortització o la reutilització dels diferents àmbits.

PRIMERA FASE

Troben les restes d'una edificació de tipus rural, que s'estén cap al nord (sota les naus ja construïdes) en la zona excavada en campanyes anteriors. La data inicial d'aquest complex se situaria en època d'August, i el moment final d'aquesta fase cap als anys 80-90 dC.

Es compon d'una desena d'àmbits agrupats en dos sectors. Aquests dos sectors estan separats per un arrasament antic que ens impedeix de veure la connexió estructural. De tota manera, per l'orientació dels murs, s'evidencia un diferent bloc d'edificacions, segurament separades constructivament. Així doncs, trobem un nucli constructiu a l'oest, clarament marcat per un ample passadís (àmbit 102), que dona accés a quatre habitacions (àmbits 103, 104, i 105 i un altre, fora de la zona d'aquesta intervenció i excavat amb anterioritat). Al costat d'aquest grup d'habitacions trobem l'àmbit 106, dividit internament per una paret; aquest àmbit tindria, al contrari que la resta de l'edifici, un accés des del sud. A l'oest del nucli constructiu, possiblement ja en un espai exterior, hi havia la claveguera 101 que desguassava per una obertura feta a través del mur que limita aquesta fase pel sud.

L'altre nucli constructiu, el trobem a l'est de l'arrasament, el qual ha deixat sense límit la banda oest dels àmbits. Només en resta, d'aquest límit, un mur que ens donaria una aproximació de les dimensions de les habitacions d'aquest sector. Una altra canalització, feta d'*imbrex*, la trobem al sud d'aquesta part, però sense cap relació estructural amb les construccions properes. L'estat d'arrasament, però, no permet de dir gaire cosa més.

Tots els murs d'aquesta fase són fets de pedra seca, i es conserven, majoritàriament, només a nivell de fonaments. No s'ha trobat a l'interior de les habitacions cap resta de paviment, però sí que s'ha detectat, a l'exterior de les construccions, restes diverses de paviments que podrien conformar una pavimentació general al voltant dels edificis.

A l'espai exterior hem trobat un total de tres sitges d'aquest moment i un rebaix ovalat de 7 metres i poca profunditat. La forma completa d'aquest rebaix no ha pogut ser excavada pel fet de trobar-se, en part, afectat per construccions de la tercera i quarta fase.

SEGONA FASE

Representa l'expansió del jaciment cap al sud, i l'aparició de l'element termal. L'inici de la fase se situa en els anys 80-90 i l'ús s'allargaria fins a la primera meitat del segle III. En aquesta fase s'aprofiten gran part de les habitacions del moment anterior (àmbits 103, 104, 106, 108, 109 i 110), i d'altres són remodelades. L'arrasament i el consegüent aïllament de les construccions de cada banda afecta també aquesta fase, de manera que continuem tenint dos nuclis constructius separats, i al sud, restes de noves construccions.

El nucli constructiu de l'oest ha remodelat part dels seus àmbits en funció de dos elements molt importants: l'hipocaust 215 i la piscina 213.

Per construir l'hipocaust 215 calgué primer rebaixar el terreny situat al sud de l'àmbit 106. Aprofitaren per bastir-lo dues parets, la nord i l'oest, i feren les altres de bell nou. A la paret oest, hi practicaren un forat per adossar-hi la xemeneia, que la trobem dins de l'àmbit 205. Té l'entrada a l'est, amb un *prae-furnium* estret; possiblement l'entrada a la cambra escalfada es faria per l'obertura del nord, mentre que el pas d'aquesta cambra calenta al *Tepydaria* 214 es faria pel mur al sud, en un pas obert que hi donaria.

El *Tepydaria* 214 és una habitació de forma irregular, pavimentada amb *opus incertum*, amb una canalització que desguassaria a la claveguera 219. Al costat del *Tepydaria* la piscina 213 està també ensorrada respecte a la cota natural del sòl. Aquesta piscina era revestida d'un *opus signinum* finíssim, i havia tingut un esglaió lateral que recolzava en el mur est. Desguassava també a la claveguera 219 per un forat de petit diàmetre, realitzat en el mur sud. Relacionat també amb la piscina hi ha l'àmbit 212, del qual es conserven només els murs i la meitat de la pavimentació amb *opus incertum* i també un desguàs fet de *tegulae* connectat a la claveguera 219. L'estructura de la resta d'àmbits del sector és molt similar a la de la fase anterior; la remodelació més remarcable és la de l'habitació 205 que queda tancada a l'oest, i la del corredor 102 que ha estat reformat, de manera que hi queda un passadís estret i curt (202).

La claveguera 219 volteja bona part del jaciment i desguassava els àmbits 212, 213 i 214. El seu traçat té tot un seguit de giragonces per adaptar-se al contorn de les edificacions. Cal remarcar que en el tram corresponent als àmbits 213 i 214, la paret de la claveguera i el mur formen un sol cos constructiu. Aquest fet evidencia una acurada planificació de tota l'edificació del conjunt termal.

En el nucli est trobem la remodelació del sector nord, en què es fan de bell nou els àmbits 217 i 218, mentre que l'àmbit 108 continua com a la fase anterior. També cal destacar la construcció d'una nova habitació a la part baixa, que se sobreposa a la canalització d'*imbrex* de la fase anterior.

De les edificacions situades al sud de la claveguera poca cosa es pot dir, car han estat notablement afectades per les construccions de la tercera i quarta fase.

Cal destacar en aquesta fase l'ús del morter, no tan sols en els paviments d'*opus signinum* i *incertum*, sinó també en diversos murs i en el traçat de la claveguera 219.

Aquesta és la fase en què trobem l'element termal més complet i en més bones condicions: la piscina, l'hipocaust, les canalitzacions i la claveguera formen una unitat constructiva ideada per a l'ús dels banys.

TERCERA FASE

La tercera fase no presenta el nucli constructiu de l'est. Aquest sector queda abandonat i al llarg d'aquesta fase es va cobrint de terra i de runa; en canvi, es potencia la construcció cap al sud. La datació queda compresa entre la primera meitat del segle III i mitjan segle IV.

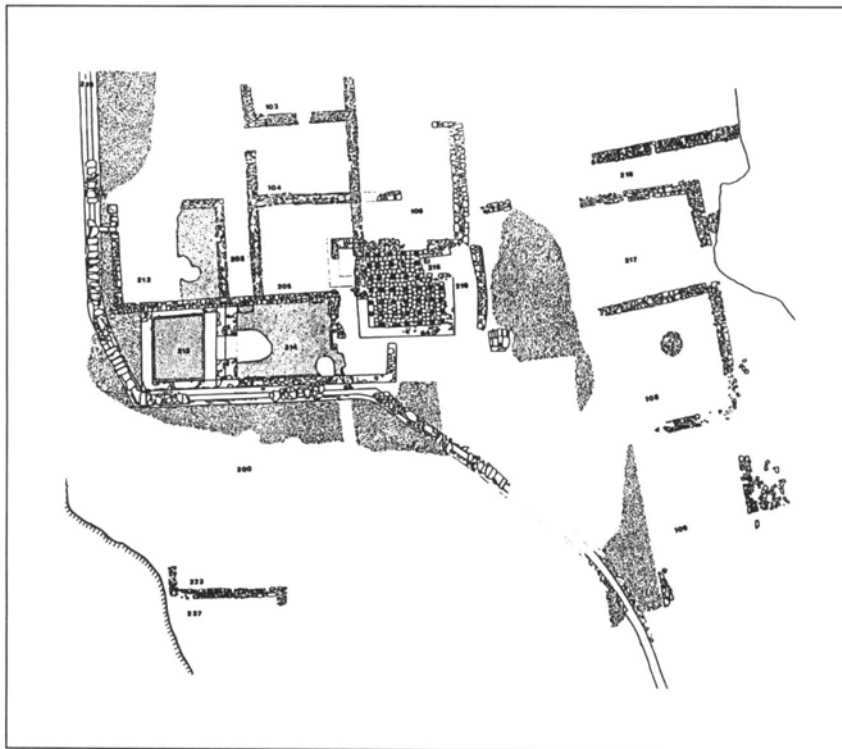

Fig. 1. Fase segona: vista del sector nord amb els dos nuclis constructius.

En aquesta fase continuen amb la mateixa estructura les habitacions 103, 104, 202 i 212. L'habitació 205 ha estat modificada en el seu angle sud-est per fer-hi un accés a la piscina 315. L'element termal continua en aquesta fase, però s'ha remodelat completament fins a l'extrem de canviar-li l'orientació.

L'antiga piscina 213 ha estat adaptada per servir d'hipocaust (313). Per a aquesta fi s'esbotzà l'esglaió lateral, es feren uns retalls en el paviment per encabir-hi els tubs d'extracció de fums, i es col·laboren 32 pilastres fetes de rajols per sustentar el sòl de la cambra escalfada, a la qual s'entrava des de l'oest.

L'accés a l'hipocaust es feia a través de l'àmbit 314, convertit ara en *prae-furnium*. Per a tal fi reventaren el doble mur, i es construí una volta feta de maons per consolidar l'entrada. Per fer aquest accés, i atès que entre el sòl de l'àmbit 313 i 314 hi ha un fort desnivell, calgué retallar part del paviment de l'antic *tepydaria* 214, amb la qual cosa quedà inutilitzat per a usos amb aigua.

La piscina d'aquesta fase (315), la trobem en l'espai remodelat de l'hipocaust 215. Per fer-la calgué amortitzar tant l'hipocaust com el passadís de connexió amb l'àmbit 214. Ho cobriren amb terra i molta runa (cal destacar-ne la gran quantitat d'estucs trobats), i tapiaren la porta d'entrada al *tepidarium*.

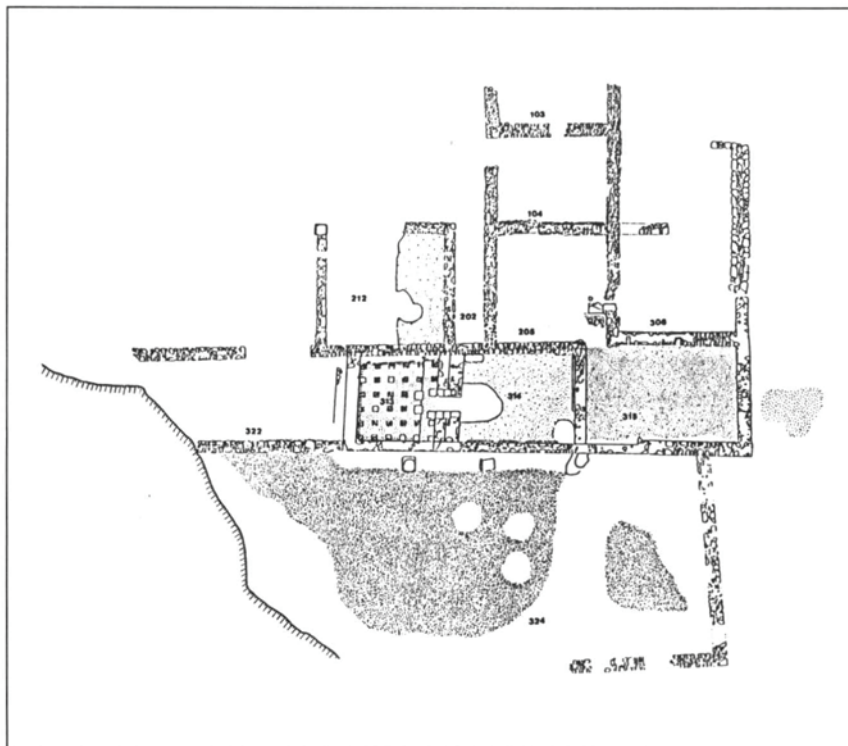

Fig. 2. Fase tercera: Vista del sector nord.

Seguidament es varen construir els nous murs de delimitació de la piscina.

El sistema de desguàs no ha estat trobat. De fet, qualsevol sistema de desguàs s'hauria d'haver trobat, atesa la inclinació natural, en el cantó sud, sud-est, cantó que fou arrasat per la remodelació de la quarta fase.

La construcció d'aquesta piscina fa variar ostensiblement les dimensions de l'habitació 306 respecte a la 106. A la part de ponent, dos murs allarguen les habitacions termals en direcció oest, i emmarquen un nou àmbit, el 322, que té l'esglaió per accedir al *caldarium* de l'hipocaust 313.

Totes les remodelacions efectuades en aquest edifici segurament provoquen una modificació dels alçats i, per tant, de les teulades, fins al punt d'ésser necessari col·locar un mínim de tres columnes sobre la claveguera, ara desafectada, al llarg del mur meridional.

Per davant d'aquestes columnes hi ha una gran extensió (324) pavimentada amb còdols i grava. Les construccions al sud d'aquesta extensió es troben arrasades per les estructures de la quarta fase, que, o bé aprofiten els murs ja existents per a fonaments de nous murs, o bé els amortitzen totalment (àmbits 326, 325, 344).

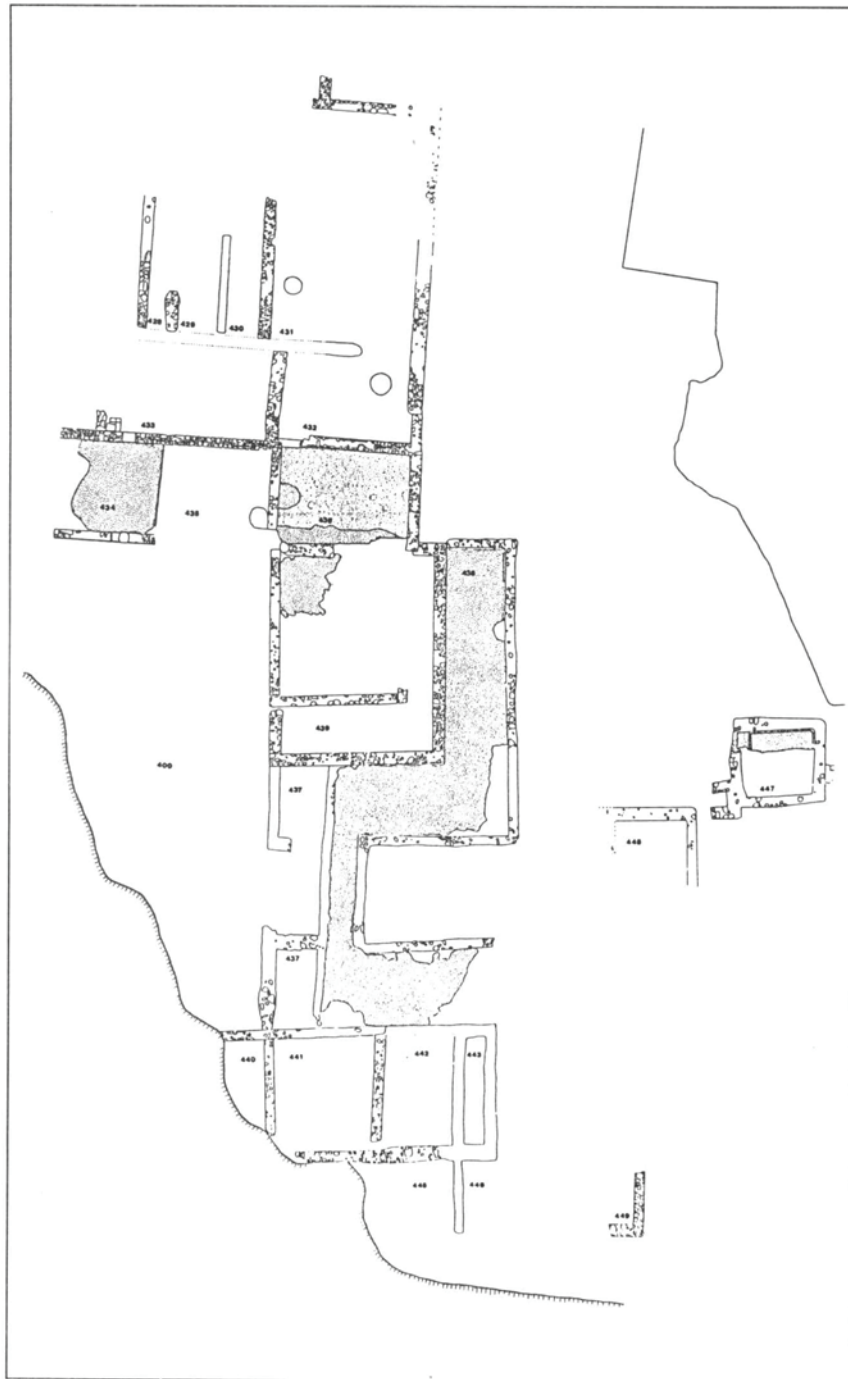

Fig. 3. Fase quarta: vista general del jaciment.

QUARTA FASE

És la fase amb major quantitat de superfície construïda, en què l'espai central és totalment ocupat per edificacions, des d'arran de naus fins a la línia de l'erosió, prop de la carretera. Abarca el període entre mitjan segle IV i el segle VI.

En aquesta fase no hem trobat hipocaust que ens indiqui una zona termal, però per la piscina 447 podem pensar que encara hi ha una zona dedicada a banys.

A la part més al nord, prop de les naus industrials ja construïdes, hi trobem tota una sèrie d'àmbits estrets (428, 429, 430) i d'altres de dimensions més regulars (431, 432, 433), la destinació dels quals no ens és possible de determinar.

L'àmbit 434 estava molt malmès, i fins i tot perdut pel seu cantó occidental. Se situa just al damunt d'on hi havia l'hipocaust 314. Per fer-lo calgué reomplir de terra aquesta estructura i desmuntar els murs que la limitaven. El nou mur del sud fou encofrat directament sobre el terra, aprofitant una de les columnes com a farciment. La separació entre l'àmbit 434 i el 435 és una línia de bipedals col·locats horitzontalment sobre el cantó més prim. Aquesta línia havia d'estar soterrada. El sòl de l'habitació 435 seria de terra compactada, mentre que el de l'habitació 434 seria d'*opus signinum*.

De la piscina 315 de la fase tercera, en resta bona part del paviment i els seus límits nord, est i oest. Però la part sud ha estat arrasada per ampliar l'àmbit cap al sud. Així, l'habitació estava pavimentada amb dos sistemes diferents; el paviment inicial de la piscina 315 era d'*opus incertum*, i les reparacions i l'ampliació de l'àmbit estan realitzades en *opus signinum*. L'accés a aquest àmbit possiblement es faria per l'àmbit 439.

El corredor 438 sembla que s'adapta al traçat dels edificis; de fet, encara que englobat dins la quarta fase, la seva construcció és un xic posterior. Aquest corredor enllaça les construccions de la part nord amb les de la part sud, i s'estén possiblement en l'àmbit 443. A la part sud, un conjunt d'habitacions (440, 441 i 442) aprofiten i amortitzen els diversos murs de les habitacions de la fase anterior. Hi ha també dues habitacions (445 i 446) molt erosionades perquè estan prop del tall de la carretera.

Finalment cal esmentar a la part est una piscina quadrada (447), amb traces d'haver tingut un esglaó lateral. Aquesta piscina havia estat molt malmesa per l'arrasament modern, l'efecte del qual s'observa a diversos indrets de l'excavació, com ara al sud del corredor 438 o en el paviment de l'àmbit 434.

Hi ha restes de dos àmbits molt malmesos. El 448, per la seva situació, podria estar relacionat amb la piscina, i el 449 sense connexió amb cap estructura coneguda.

En finalitzar aquesta fase es constata un abandó de les estructures. Malgrat aquest abandó, la campanya anterior va documentar l'existència d'enterraments tardo-romans que ens indiquen una freqüència del lloc.

ÈPOCA MEDIEVAL

D'aquesta fase podem identificar restes de dos moments d'ocupació. Encara que la diferència cronològica possiblement és mínima, no la podem determinar amb precisió. En tot cas estan situades cap al segle XI.

La primera ocupació medieval la documentem en dues llars, situades a l'extrem sud-est del jaciment. Són situades al fons d'un retall de grans dimensions que esbotzà els estrats romans. La majoria de les estructures del segon moment medieval són 42 sitges agrupades bàsicament en dos sectors, l'un al nord-oest i l'altre al sud-est, fora de l'àrea que ocupava la zona central del jaciment romà. Els únics murs atribuïbles a aquest moment els trobarem per sobre de les llars, i formaven dos àmbits d'ús indeterminat.

La majoria de les sitges estaven amortitzades amb runa i material provinent d'un desmuntatge intencionat de les estructures romanes, segurament efectuat amb la finalitat de preparar el terreny per al conreu.